

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Тализіна Яна Олегівна,
*заступник начальника відділу
Київської міської прокуратури,
аспірантка Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
Україна, м. Харків
e-mail: yatalyzina@gmail.com
ORCID 0000-0002-6110-2153*

Тітко Іван Андрійович,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Полтава
e-mail: titko.iv@gmail.com
ORCID 0000-0003-4126-6967*

doi: 10.21564/2414–990X.153.226520
УДК 343.13(477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОСТІ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ОСОБУ, ЯКА БЕРЕ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Досліджено питання процесуального порядку застосування до учасників кримінального провадження такого заходу безпеки як забезпечення конфіденційності відомостей про особу. Висвітлено проблему відсутності єдиного алгоритму проведення процесуальних дій у суді за участю осіб, яким змінено персональні дані, запропоновано шляхи її вирішення. Аргументовано необхідність на рівні підзаконного акта нормативно закріпити процедуру проведення процесуальних дій у суді з учасниками кримінального провадження, до яких застосовано заходи забезпечення безпеки.

Ключові слова: заходи забезпечення безпеки; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; змінені персональні дані; процесуальні дії у суді; учасники кримінального провадження; слідчий; прокурор; суддя; секретар судового засідання; алгоритм.

Тализіна Я. О., заступник начальника отдела Киевской городской прокуратуры, аспирант Научно-исследовательского института изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса НАПрН Украины, Украина, г. Харьков.
e-mail: yatalyzina@gmail.com ; ORCID 0000-0002-6110-2153

Тітко І. А., доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовного права и уголовно-правовых дисциплин, Полтавский юридический институт Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Полтава.
e-mail: titko.iv@gmail.com ; ORCID 0000-0003-4126-6967

Обеспечение конфиденциальности сведений о лице, которое принимает участие в уголовном производстве: отдельные проблемы и пути их решения

Исследован вопрос процессуального порядка применения к участникам уголовного производства такой меры безопасности как обеспечение конфиденциальности сведений о личности. Освещена проблема отсутствия единого алгоритма проведения процессуальных действий в суде с участием лиц, которым изменены персональные данные, предложены пути ее решения. Аргументирована необходимость на уровне подзаконного акта нормативно закрепить процедуру проведения процессуальных действий в суде с участниками уголовного производства, к которым применены меры обеспечения безопасности.

Ключевые слова: меры обеспечения безопасности; обеспечение конфиденциальности сведений о лице; изменение персональных данных; процессуальные действия в суде; участники уголовного производства; следователь; прокурор; судья; секретарь судебного заседания; алгоритм.

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві – важливий механізм захисту тих, хто сприяє виявленню, попередженню, припиненню, розкриттю або розслідуванню кримінальних правопорушень, а також є учасником судового розгляду кримінальних проваджень. Гарантування державою належного рівня безпеки для тих, хто є джерелом доказової інформації у кримінальному провадженні – ключова умова успішного розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, у тому числі пов'язаних із організованою злочинністю, запорука того, що кожен винуватий понесе установлене законом покарання.

Питання застосування заходів безпеки до учасників кримінального судочинства в історії незалежної України бере свій початок від 1993 р., коли було прийнято закони України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [1] та «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» [2], які є і досі чинними. Крім того, заходи забезпечення безпеки передбачені КПК України (п. 5 ч. 2 ст. 27, п. 9 ч. 2 ст. 65, ст.ст. 351–354 тощо) [3], Законом України «Про оперативно-розшукові заходи» (п. 6 ч. 1 ст. 7) [4] та іншими нормативними актами, у тому числі відомчого характеру, доступ до яких обмежений державною таємницею.

Одначе вітчизняне законодавство, яке регулює питання захисту учасників кримінального провадження, є дещо застарілим, чимало його норм не адаптовані до сучасних умов життя, часто дисонують з європейськими стандартами. Неспроможність правоохоронців швидко та якісно реагувати на виклики злочинного світу та гарантувати безпеку тим, хто може сприяти розкриттю кримінальних правопорушень, є однією з ключових причин критично низького рівня довіри суспільства до органів слідства та прокуратури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців проблемам застосування заходів забезпечення безпеки до учасників кримінального судочинства свою увагу приділяли А. М. Орлеан (A. M. Orlean), Р. В. Тарасенко (R. V. Tarasenko), О. О. Зайцев (O. O. Zaitsev), М. В. Новіков, (M. V. Novikov) Т. І. Панасюк (T. I. Panasyuk) та багато інших. Попри це, сьогодні практика застосування деяких заходів забезпечення безпеки не є сталою та уніфікованою. Найбільше проблем у правоохоронців виникає із таким заходом, як забезпечення конфіденційності відомостей про особу. Пов'язані ці проблеми з відсутністю єдиного, нормативно закріпленого механізму реалізації вказаного заходу забезпечення безпеки. Тому **метою** нашої статті є пошук оптимальної процедури застосування на практиці забезпечення конфіденційності відомостей про особу, аби цей захід забезпечення безпеки був максимально ефективним, а процес його використання не порушував чинні нормативно-правові акти.

Задля досягнення вказаної мети нам потрібно виконати такі **завдання**: проаналізувати норми права, що регулюють питання захисту учасників кримінального провадження, виявити прогалини чинного законодавства України; дослідити практику забезпечення конфіденційності відомостей про особу на стадії досудового розслідування, особливості проведення процесуальних дій у суді з учасниками кримінального провадження, яким змінено анкетні дані, в сучасних умовах; з урахуванням отриманих результатів за попередніми двома пунктами – запропонувати алгоритм застосування забезпечення конфіденційності відомостей про особу для слідчих, прокурорів, суддів, а також визначити процедуру проведення процесуальних дій у суді із захищеними учасниками кримінального судочинства.

Одразу ж зазначимо, що нормативні акти, які регулюють питання застосування заходів безпеки до учасників кримінального провадження, приймалися у різний період часу, різними державними органами, без урахування особливостей

застосування положень кримінального процесуального законодавства на різних етапах його реформування.

Так, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Профільний Закон), прийнятий 23 грудня 1993 р. [1], не містив будь-яких посилань на можливість захищати учасників кримінального судочинства державною таємницею, адже перший Звід відомостей, що становлять державну таємницю України, був прийнятий лише 31 липня 1995 року та затверджений наказом Державного комітету України з питань державних секретів за № 47 [5]. Крім того, вказаний документ був таємним.

На момент прийняття КПК України 13 квітня 2012 р. чинним був уже наказ СБУ № 440 від 12 серпня 2005 р. «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» [6], на зміну якому 14 січня 2021 р. (дата реєстрації в Міністерстві юстиції України) прийшов новий нормативно-правовий акт – наказ СБУ № 383 від 23 грудня 2020 р. «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» [7] (далі – ЗВДТ).

Як ми бачимо, між прийняттям Профільного Закону, нового КПК України та різними редакціями ЗВДТ були значні проміжки часу, які призвели до асинхронності механізмів, закладених у вказаних нормативних актах, що у свою чергу викликало складнощі та помилки у правозастосуванні. Тож зупинимось на цих питаннях більш детально.

Вклад основного матеріалу. Перелік осіб, які мають право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні, визначений у ст. 2 Профільного Закону. У практичній діяльності особливе місце в цьому переліку посідають особи, які заявили до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брали участь чи сприяли виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень (п. а); потерпілий (п. б); свідок (п. д); викривач (п. д¹) [1], оскільки саме ці особи найчастіше залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), відтак саме завдяки їм розкриваються й успішно розслідуються тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Види заходів забезпечення безпеки таких осіб наведено у ст. 7 Профільного Закону [1]. Одним із найпоширеніших серед них є «забезпечення конфіденційності відомостей про особу» (п. ж ч. 1 ст. 7 Профільного Закону) (не в останню чергу через економічну доступність саме цього заходу забезпечення безпеки).

У ст. 15 Профільного Закону, яка має назву «Забезпечення конфіденційності даних про особу» і розкриває зміст п. ж ч. 1 ст. 7 вказаного Закону, зазначено, що нерозголошення відомостей про осіб, взятих під захист, може здійснюватися шляхом: а) обмеження відомостей про особу в матеріалах перевірки (заявах, поясненнях тощо), а також протоколах слідчих дій та інших матеріалах кримінального провадження, заміни прізвища, імені, по батькові в цих документах, псевдонімами за постановою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчого, дізнавача, прокурора або за ухвалою слідчого

судді, суду про зміну анкетних даних. Ці постанови (ухвали) до матеріалів справи не приєднуються, а зберігаються окремо в органі, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження (курсив наш); б) проведення упізнання особи поза візуальним та аудіоспостереженням того, кого впізнають, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства; в) неоголошення будь-яким способом дійсних анкетних даних про осіб, які взяті під захист і підлягають виклику в судове засідання; г) виклику до суду цієї особи виключно через орган, який здійснює заходи безпеки; д) накладення тимчасової заборони на видачу відомостей про особу, взяту під захист, адресними бюро, паспортними службами, підрозділами державтоінспекції, довідковими службами АТС та іншими державними інформаційно-довідковими службами [1].

У контексті вище виділеного курсивом положення Профільного Закону нами було проведено опитування діючих працівників правоохоронних органів, суддів різних інстанцій та адвокатів, що дало можливість установити факт неоднозначного розуміння слідчими, прокурорами, судьями та стороною захисту порядку практичного застосування ст. 15 Профільного Закону, зокрема щодо того, де і яким чином «окремо в органі, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження» мають зберігатися процесуальні документи зі справжніми відомостями про особу, та яким чином суд може отримати доступ до інформації з обмеженим доступом у разі виникнення такої необхідності¹.

Системний аналіз положень ЗВДТ відсилає нас до п. 4.1.6 (нумерація та зміст вказаного пункту в наказах СБУ 2005 та 2020 років є ідентичними), який досить чітко відображає необхідність надання грифу секретності «цілком таємно» відомостям про зв'язок ознак особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві і взята під захист згідно з чинним законодавством України у зв'язку з виникненням загрози її життю чи здоров'ю і стосовно якої проводяться або проведено заходи щодо зміни персональних даних або зовнішності чи місця проживання, з її попередніми індивідуальними ознаками [6; 7] (курсив наш – Я. Т., І. Т.).

Таким чином, доходимо висновку, що процесуальні документи щодо застосування до учасника кримінального судочинства ст. 15 Профільного Закону

¹ У проведеному нами анкетуванні щодо проблемних питань забезпечення конфіденційності відомостей про особу взяли участь 4 судді, 23 прокурори, 5 слідчих та 9 адвокатів з 10 областей України. Серед респондентів 56,1 % вказали, що мають досвід безпосередньої роботи з учасниками кримінального провадження, до яких застосовувались заходи безпеки. 50 % опитаних вказали, що мають досвід роботи з особами, до яких було застосовано саме забезпечення конфіденційності відомостей про особу (з них 32,5 % зустрічались із цими питаннями на стадії досудового розслідування, а 17,5 % – на стадії судового розгляду). Відповідаючи на питання щодо того, де саме мають зберігатися постанови (ухвали) про застосування до учасника кримінального провадження забезпечення конфіденційності відомостей про особу, 70,7 % респондентів обрали варіант «у режимно-секретному відділі органу досудового розслідування», 14,6 % – «у сейфі слідчого в його службовому кабінеті» (незначний відсоток опитаних також навели власні варіанти, серед яких: «у режимно-секретному відділі органу прокуратури, прокурори якої здійснюють процесуальне керівництво у відповідному кримінальному провадженні», «у оперативного працівника», «виключно у особи, яка безпосередньо прийняла рішення про застосування вказаного заходу забезпечення безпеки» та ін.).

мають бути вилучені з матеріалів кримінального провадження та зберігатися в режимно-секретному відділі органу досудового розслідування.

При цьому слід врахувати, що ст. 3 Профільного Закону розділяє органи «що приймають рішення про застосування заходів безпеки», та органи, які «здійснюють заходи безпеки» [1]. У разі застосування забезпечення конфіденційності відомостей про особу слідчий (як представник органу, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження) може, на нашу думку, бути одночасно і тим, хто приймає рішення (вносить постанову) про застосування заходу безпеки, і реалізувати його самостійно, адже спеціальних технічних засобів чи особливих навичок для цього не потрібно. Єдиною умовою буде наявність у такого слідчого допуску до державної таємниці другої форми, аби надати своїй постанові гриф «цілком таємно» за п. 4.1.6 ЗВДТ.

Крім того, у ст. 22 Профільного Закону зазначено, що перелік необхідних заходів забезпечення безпеки і способів їх реалізації визначає саме орган, на який покладено їх «здійснення» [1]. Тобто у випадку, коли слідчий сам і рішення приймає, і реалізовує захід забезпечення безпеки, можливо виносити одну постанову про застосування заходу безпеки до особи, в якій одразу ж визначати такий її вид як конфіденційність відомостей про особу.

Указану процедуру ми вважаємо доступною для застосування і процесуальному прокурору у кримінальному провадженні, який має допуск до державної таємниці «цілком таємно», з подальшим направленням відповідної постанови до органу досудового розслідування для зберігання «окремо в органі, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження».

Водночас слідчі і прокурори часто мають лише третю форму допуску до державної таємниці – «таємно», через що самостійно застосовувати забезпечення конфіденційності відомостей про особу не можуть. У такому разі, отримавши дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну учасника кримінального судочинства, слідчий або прокурор лише приймають рішення про застосування заходів безпеки до такої особи та передають постанову на виконання органу «здійснення заходів безпеки», який своїм окремим рішенням визначить доцільним саме змінити анкетні дані учаснику кримінального судочинства (одразу в постанові слідчого, прокурора про застосування заходів безпеки визначити конкретний вид такого заходу не рекомендується, оскільки це суперечитиме ст. 22 Профільного Закону). При цьому підстав надавати гриф секретності за п. 4.1.6 ЗВДТ відповідній постанові слідчого, прокурора немає, адже вона не міститиме відомостей про заходи щодо зміни персональних даних або зовнішності чи місця проживання особи, з її попередніми індивідуальними ознаками. Однак у матеріалах кримінального провадження таку постанову зберігати також не можна, адже в ній будуть зазначені справжні анкетні дані особи, щодо якої прийнято рішення про застосування заходів безпеки. У зв'язку з цим ми вважаємо доцільним для слідчого у кримінальному провадженні скласти рапорт на ім'я керівника режимно-секретного відділу органу, у складі якого знаходиться відповідний орган досудового

розслідування, та запросити зберігання цієї постанови разом із матеріалами щодо зміни анкетних даних учаснику кримінального судочинства.

Зауважимо далі, що закінчення досудового розслідування кримінального провадження, зокрема у формі звернення до суду з обвинувальним актом, не є автоматичною підставою для скасування вже застосованих заходів безпеки. Під час судового розгляду кримінального провадження реальна загроза життю, здоров'ю, житлу і майну таких осіб об'єктивно продовжує існувати, адже показання учасників кримінального провадження, у тому числі тих, до яких застосовано заходи безпеки, суд повинен сприймати безпосередньо (ст. 23 КПК України [3]). Однак у такому випадку можуть виникнути труднощі з процедурою допиту, впізнання чи іншим видом процесуальних дій з особами, до яких застосовано забезпечення конфіденційності їхніх даних.

Як уже було зазначено, процесуальні документи, у яких указано справжні персональні дані особи, мають зберігатися в режимно-секретному відділі органу досудового розслідування, захищені грифом «цілком таємно». Логічно допускати, що, допоки заходи забезпечення безпеки у кримінальному провадженні не скасовані, підстав для розсекречення матеріальних носіїв інформації немає – адже саме державна таємниця в даному разі є гарантією безпеки захищених осіб. Тоді виникає питання: яким чином суд має проводити процесуальні дії з учасниками кримінального провадження, до яких застосовано положення ст. 15 Профільного Закону, перевіряти особу, приводити до присяги, попереджати про відповідальність за завідомо неправдиві показання (ст. 384 КК України) тощо?

Перший варіант, який сьогодні застосовується судами – допит таких учасників кримінального провадження за допомогою відеоконференції без встановлення їхніх справжніх персональних даних. Дійсно, відповідно до положень ч. 9 ст. 352 КПК України (а також ч. 2 ст. 16 Профільного Закону), у виняткових випадках для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін кримінального провадження чи самого свідка постановляє мотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них. У разі якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод.

Проведення інших процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження урегульовано положеннями ст. 336 КПК України [3].

Другий варіант – застосувати ще один захід забезпечення безпеки, передбачений ст. 16 Профільного Закону, а саме – закрите судове засідання¹. Так,

¹ Суттєвою особливістю цього заходу забезпечення безпеки є те, що обвинувачений із зали судового засідання не видаляється. А отже, застосування закритого судового засідання є доцільним лише тоді, коли небезпека захищеній особі загрожує не зі сторони учасників кримінального провадження.

згідно з положеннями ст. 16 Профільного Закону у випадках, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист, за мотивованою ухвалою суду може проводитися закрите судове засідання. Це відповідає вимогам ст. 27 КПК України, в якій зазначено, що слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі, серед іншого, необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні¹.

Як бачимо, положення щодо проведення закритого судового засідання, застосування режиму відеоконференції, викладені в КПК України та у Профільному Законі, практично не відрізняються. Проте такий захід безпеки як забезпечення конфіденційності даних про особу передбачений лише у Профільному Законі, в якому, однак, процедура його реалізації не визначена.

З метою перевірки кількості та якості випадків застосування положень ч. 9 ст. 352 КПК України на практиці у листопаді 2020 р. нами було направлено запит до Державної судової адміністрації України з питаннями щодо порядку участі у процесуальних діях осіб, до яких застосовано заходи забезпечення безпеки у кримінальному провадженні. У відповідь на вказаний запит Державною судовою адміністрацією України надано інформацію про те, що станом на 24 грудня 2020 р. у 15 судах наявне технічне обладнання, що унеможливорює ідентифікацію за голосом та зовнішністю особи, котра бере участь у кримінальному судочинстві для забезпечення її безпеки. За інформацією судів, які не мають технічних засобів для створення акустичних та інших перешкод, що унеможливають ідентифікацію особи, такі перешкоди створюються шляхом поміщення особи, яка взята під захист, у протилежний кут кімнати і з декількома марлевими пов'язками. Зображення особи спотворюється порушенням фокусної відстані камери (розмитість зображення). Також особу розміщують в окремій кімнаті, яка за допомогою відеоконференцз'язку з'єднується із залом судових засідань (свідок відвернутий від відеоканери, вдягнутий у капюшон, окуляри та «балаклаву»). При цьому, за інформацією, наданою ДСА України, лише 8 апеляційних та 7 міських і районних судів мають відповідне спеціальне обладнання.

¹ Зауважимо, що це викликає додаткові складнощі. Так, якщо в закритому судовому засіданні буде особисто присутній учасник кримінального провадження, до якого застосовано конфіденційність відомостей про особу, а отже, будуть розголошені відомості державної таємниці під грифом «цілком таємно» як мінімум щодо зовнішності захищеної особи, на таке кримінальне провадження починають розповсюджуватись правила гл. 40 КПК України «Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю». При цьому відповідно до положень ст. 517 КПК України до участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв. Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається, зокрема, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано доступ до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, передбачених цим Кодексом, виходячи з обставин, установлених під час кримінального провадження.

Статистика використання такого обладнання за 2020 рік становить у загальному на всю країну лише 105 разів¹ [8], що є катастрофічно малим показником та відображає рівень недовіри осіб до правоохоронних органів, неготовність співпрацювати, у тому числі через страх передати питання власної безпеки в руки правоохоронців.

Тож проблема проведення процесуальних дій у суді з учасником кримінального провадження, якому змінено анкетні дані, зобов'язує звернути увагу на наступне.

Передусім виникає питання, як суд має перевірити особу таким чином захищеного свідка (чи іншого учасника кримінального провадження) та привести його до присяги. Зауважимо, що сторона захисту матиме усі підстави заявити про недопустимість як доказів показань свідка, особу якого суд належним чином не перевіряв, а про кримінальну відповідальність за ст. 384 КК України попереджено особу, якої в реальному житті не існує (особу зі зміненими анкетними даними). Зрештою, і суд не може беззастережно брати до уваги показання, процедура отримання яких порушена.

Спробою вирішити це питання була розробка «Типової інструкції з проведення у суді процесуальних дій зі свідками, потерпілими та іншими учасниками кримінального провадження, щодо яких вжито заходи безпеки» [9], (далі – проект Типової інструкції) текст якої опублікований на офіційному сайті Житомирського апеляційного суду. Однак досі цей проект Типової інструкції так і не набув статусу обов'язкового до виконання нормативно-правового акта.

Так, у тексті цього проекту Типової інструкції визначено, що всі деталі доставки захищеної особи до приміщення, з якого буде відбуватися дистанційне судове провадження (відеоконференція), узгоджуються з уповноваженою особою органу, який здійснює заходи безпеки, із судовим розпорядником суду, який проводить процесуальну дію дистанційно, та суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться відповідне приміщення (абз. 3 п. 3) [9] (це може бути той же суд, у якому розглядається конкретне кримінальне провадження у загальному порядку).

Також у вказаному проекті вказано, що судовий розпорядник, який під час дистанційного проведення процесуальної дії буде весь час перебувати поряд з особою, щодо якої застосовано заходи безпеки, зобов'язаний перед її початком провести інструктаж і роз'яснити цій особі, як працює дана система дистанційного провадження, а також роз'яснити особі, щодо якої застосовано конфіденційність відомостей про неї, на що вона додатково має право. Тут же зустрічаємо положення про те, що у ході підготовки до проведення процесуальної дії судовий розпорядник має з'ясувати в уповноваженої особи органу, який здійснює заходи безпеки, дані про особу, яка братиме участь у засіданні суду дистанційно, перевірити її документи, що посвідчують особу, та вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, давши за необхідності їх роз'яснення.

¹ Відповідь ДСА України за № інф/Т5777-20-1175/20 від 24.12.2020 р. на запит Тализіної Я. О. від 27.11.2020 р.

Якщо дистанційне провадження у суді здійснюється із забезпеченням конфіденційності відомостей про особу під захистом, усі залучені до цього процесу особи суду мають письмово під підпис бути попереджені про кримінальну відповідальність за ст. 381 КК України (розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист) (п. 4) [9].

А проте запропонована вище процедура не є бездоганною.

По-перше, слід зауважити, що повноваження, мова про які йде в проєкті Типової інструкції, згідно з Типовою посадовою інструкцією секретаря судового засідання місцевого загального суду, затвердженою наказом ДСА України № 86 від 20 липня 2005 р., належать секретарю судового засідання, а не судовому розпоряднику. Саме до повноважень секретаря судового засідання належать обов'язки доповісти головуєчому про присутність особи, викликаній для допиту, перевірка такої особи, а також забезпечення фіксування судового засідання технічними засобами (розділ 2 Типової посадової інструкції секретаря судового засідання місцевого загального суду). При цьому процедура забезпечення проведення допиту як процесуальної дії під час судового розгляду кримінального провадження, запропонована у проєкті Типової інструкції, не відповідає також вимогам Типової посадової інструкції судового розпорядника місцевого загального суду, затвердженої наказом ДСА України № 86 від 20 липня 2005 р. [10].

По-друге, знову маємо згадати положення ЗВДТ і той факт, що відомості про зв'язок ознак особи, яка бере участь у кримінальному судочинстві і взята під захист згідно з чинним законодавством України у зв'язку з виникненням загрози її життю чи здоров'ю і стосовно якої проводяться або проведено заходи щодо зміни персональних даних або зовнішності чи місця проживання, з її попередніми індивідуальними ознаками мають бути захищені грифом секретності «цілком таємно» [7]. При цьому ані секретарі судових засідань, ані судові розпорядники місцевих загальних судів у переважній більшості не мають допуску до державної таємниці та не можуть мати доступу до документів, захищених грифом «цілком таємно».

Так само викликає сумніви законність надання справжніх відомостей про особу, якій у кримінальному провадженні замінено персональні дані, суддям, які також не мають допуску до державної таємниці і доступу до відповідних матеріалів. Подібні дії органів, що здійснюють заходи безпеки, сьогодні створюють небезпеку для осіб, взятих під захист: коло осіб, яким відкриваються відомості, захищені державною таємницею, збільшується, а про жодну кримінальну відповідальність ні суддю, ні секретаря судового засідання, ні судового розпорядника оперативний співробітник вказаного органу, так само як і слідчий, якщо на нього покладається обов'язок доставки захищеної особи до суду, не має повноважень попереджувати.

По-третє, в абз. 9 п. 5 запропонованого проєкту Типової інструкції вказано, що диск із записом подій у приміщенні, де перебувала особа під захистом, а також його архівна копія, опечатуються і зберігаються окремо від матеріалів судового провадження із забезпеченням режиму таємності. Звідси виникає

питання щодо практичної можливості реалізації такої вимоги судами, які не мають режимно-секретних відділів.

Таким чином, з огляду на технічні та фінансові можливості національних судів, необхідність гарантування безпеки осіб, щодо яких застосовано заходи безпеки, а також загальні засади кримінального провадження, слід визнати потребу у розробці чіткої та узгодженої із іншими нормативними актами інструкції, яка б урегулювала процедурні та процесуальні моменти участі в процесуальних діях у суді осіб, до яких застосовано заходи безпеки у визначеному законом порядку.

У зв'язку з викладеним, на нашу думку, було б доцільним прийняти за основу опублікований на сайті Житомирського апеляційного суду проєкт Типової інструкції з проведення у суді процесуальних дій зі свідками, потерпілими та іншими учасниками кримінального провадження, щодо яких вжито заходи безпеки, але з окремими поправками та доповненнями. Зокрема, варто передбачити, що:

1) у разі заявлення прокурором клопотання про виклик до суду для участі в процесуальних діях учасника кримінального провадження, до якого застосовано забезпечення конфіденційності відомостей про особу, суд покладає на сторону обвинувачення обов'язок виклику і доставлення такої особи до суду, у тому числі шляхом винесення ухвали, якою задовольняє клопотання прокурора та зобов'язує орган, який забезпечує безпеку особи, доставити її до приміщення суду, який суддя визначає для здійснення дистанційного провадження;

2) вирішуючи питання про визначення суду для дистанційного провадження, суд має враховувати наявність у штаті такого суду секретарів судового засідання з допуском до державної таємниці не менше другої форми («цілком таємно»), а також приміщення, що відповідає вимогам режимно-секретного відділу (це можуть бути місцеві суди, які відповідають заявленим вимогам, або суди апеляційної інстанції, які в даному разі залучаються виключно для окремих процесуальних дій);

3) відкриваючи судові засідання, у якому буде брати участь особа зі зміненими анкетними даними, головуючий суддя має роз'яснити учасникам кримінального провадження, що: а) така особа буде допитана з іншого приміщення із використанням технічних засобів; б) особа такого учасника провадження буде перевірена секретарем судового засідання, який має допуск до державної таємниці і доступ до матеріальних носіїв секретної інформації, у яких зафіксовано справжні персональні дані такої особи; в) такого учасника провадження буде приведено секретарем до присяги у випадках і порядку, передбачених КПК України; г) аудіо-, відеозапис подій у кімнаті, з якої відбуватиметься процесуальна дія, буде зафіксовано на окремий оптичний диск, який разом із підписаною присягою особи буде зберігатися в режимно-секретному відділі вказаного суду¹;

¹ Зауважимо, що відсутність аудіо-, відеофіксації подій у кімнаті, де знаходиться захищена особа, суперечила б вимогам ч. 5 ст. 27 КПК України. Крім того, забезпечення аудіо-, відеозапису

4) секретар судового засідання, який забезпечує участь у процесуальних діях особи, взятої під захист, з використанням технічних засобів з іншого приміщення, перед початком процесуальної дії має ознайомитися з рішенням, яким особі змінено справжні анкетні дані та встановити їх відповідність даним особи, яка доставлена для участі у процесуальних діях; вручити пам'ятку про її права та обов'язки відповідно до процесуального статусу; привести до присяги у випадках і порядку, передбачених КПК України; роз'яснити такій особі, що вона не повинна відповідати на питання, що можуть зашкодити її безпеці; про проведенні вищевказані дії з такою особою секретар доповідає суду до початку участі особи в процесуальних діях під час судового засідання, а також повідомляє інформацію про програмно-технічне забезпечення, яке буде використано під час проведення цієї процесуальної дії; присутність у кімнаті, з якої процесуальну дію буде проведено дистанційно, будь-яким особам, крім учасника кримінального провадження, до якого застосовано заходи безпеки, та секретаря – заборонено;

5) співробітник органу, який забезпечує доставлення особи до суду, з якого відбуватиметься участь у процесуальних діях з використанням технічних засобів, зобов'язаний перевірити дійсність допуску до державної таємниці відповідного секретаря за встановленою формою, наявність доступу до матеріальних носіїв інформації, що містять відомості про справжні дані особи, до якої застосовано заходи забезпечення безпеки (згідно з ч. 4 ст. 517 КПК України рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором); зобов'язаний надати секретарю, що забезпечуватиме проведення процесуальної дії, вказані матеріальні носії секретної інформації для встановлення особи, що буде брати участь у процесуальних діях у суді.

Висновки. На нашу думку, викладений вище алгоритм забезпечення проведення у суді процесуальних дій з особами, до яких застосовано заходи безпеки, зокрема забезпечення конфіденційності відомостей про особу, сприятиме дотриманню гарантій їхньої безпеки, а також реалізації принципів поваги до людської гідності, змагальності сторін, безпосередності дослідження показань судом, гласності і відкритості судового провадження та його повного фіксування технічними засобами.

Крім того, ми вважаємо, що такий алгоритм можливо застосовувати вже сьогодні, адже він повністю відповідає тим кримінально-процесуальним нормам, які наразі є чинними в нашій державі. І не тільки під час проведення процесуальних дій із захищеними особами у ході судового розгляду, а й під час їх допиту в порядку ст. 225 КПК України.

участі в процесуальній дії особи, до якої застосовано заходи безпеки, є гарантією добровільності дачі показань, впізнання тощо такою особою, зберігає можливість перевірити такого учасника кримінального провадження під час перегляду рішення суду першої, апеляційної інстанції у разі виникнення будь-яких сумнівів; підпис під присягою справжніми персональними даними знімає всі сумніви на предмет вище вказаних процесуальних порушень.

Однак ураховуючи, що питання, які можуть бути врегульовані в Типовій інструкції, стосуються роботи органів, що відповідно до закону забезпечують виконання заходів безпеки, органів досудового розслідування, органів прокуратури та СБУ (як уповноваженого органу з питань захисту державної таємниці), доцільно залучити представників цих органів до участі у розробленні положень Типової інструкції, яку затвердити спільним наказом та зареєструвати в Міністерстві юстиції України з метою надання їй сили обов'язкового до виконання нормативно-правового акта.

Список літератури

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> (дата звернення: 15.02.2021).
2. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 15.02.2021).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.02.2021).
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 01.02.1992 р. № 2135-ХІІ. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 15.02.2021).
5. Звід відомостей, що становлять державну таємницю України : затв. наказом Держком. України з питань держ. секретів від 31.07.1995 р. № 47. Гриф таємно. Втрата чинності: 01.03.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0278-95> (дата звернення: 15.02.2021).
6. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440. Втрата чинності: 29.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05> (дата звернення: 15.02.2021).
7. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21> (дата звернення: 15.02.2021).
8. Відповідь ДСА України за № інф/Т5777-20-1175/20 від 24.12.2020 р. на запит Тализіної Я. О. від 27.11.2020 р. Архів ДСА України (Архів Держсудадмін. України).
9. Типова інструкція з проведення у суді процесуальних дій зі свідками, потерпілими та іншими учасниками кримінального провадження, щодо яких вжито заходи безпеки. URL: <https://zta.court.gov.ua/userfiles/file/sud0690/instrukcia.doc> (дата звернення: 15.02.2021).
10. Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду : затв. наказом Держсудадмін. України від 20.07.2005 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05> (дата звернення: 21.02.2021).

References

1. Pro zabezpechennja bezpeky osob, jaki berutj uchastj u kryminaljnomu sudochynstvi: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. no. 3782-XII. Data onovlennja: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> [in Ukrainian].
2. Pro derzhavnyj zakhyst pracivnykiv sudu ta pravookhoronnykh orghaniv: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. no. 3781-XII. Data onovlennja: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> [in Ukrainian].
3. Kryminaljnij procesualjnij kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. no. 4651-VI. Data onovlennja: 14.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].

4. Pro operatyvno-rozshukovu dijajlnistj: Zakon Ukrajinjy vid 01.02.1992 r. no. 2135-XII. Data onovlennja: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> [in Ukrainian].

5. Zvid vidomostej, shho stanovljatj derzhavnu tajemnycjy Ukrajinjy: zatv. nakazom Derzhkom. Ukrajinjy z pytanj derzh. sekretiv vid 31.07.1995 r. no. 47. Ghryf tajemno. Vtrata chynnosti: 01.03.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0278-95> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennja Zvodu vidomostej, shho stanovljatj derzhavnu tajemnycjy: nakaz Sluzhby bezpeky Ukrajinjy vid 12.08.2005 r. no. 440. Vtrata chynnosti: 29.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05> [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennja Zvodu vidomostej, shho stanovljatj derzhavnu tajemnycjy: nakaz Sluzhby bezpeky Ukrajinjy vid 23.12.2020 r. no. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21> [in Ukrainian].

8. Vidpovidj DSA Ukrajinjy za no. inf/T5777-20-1175/20 vid 24.12.2020 r. na zapyt Talyzinoji Ya. O. vid 27.11.2020 r. Arkhiv Derzhavnoji sudovoji administraciji Ukrajinjy [in Ukrainian].

9. Typova instrukcija z provedennja u sudi procesualjnykh dij zi svidkamy, poterpilymy ta inshymy uchasnykamy kryminaljnogho provadzhennja, shhodo jakykh vzyhto zakhody bezpeky. URL: <https://zta.court.gov.ua/userfiles/file/sud0690/instrukcia.doc> [in Ukrainian].

10. Typova posadova instruktisiia sekretarja sudovogho zasidannja miscevogho zaghaljnogho sudu: zatv. nakazom Derzhsudadmin. Ukrajinjy vid 20.07.2005 r. no. 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05> [in Ukrainian].

Talyzina Ya. O., deputy head of department Kyiv City Prosecutor's Office, Postgraduate Student of the Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: yatalyzina@gmail.com ; ORCID 0000-0002-6110-2153

Titko I. A., Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Criminal Law and Criminal Law Disciplines, Poltava Law Institute of Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Poltava. e-mail: titko.iv@gmail.com ; ORCID 0000-0003-4126-6967

Ensuring the confidentiality of information about a person involved in criminal proceedings: selected issues and solutions

The article highlights the problem of practical implementation of such a security measure that can be applied to participants in criminal proceedings, such as ensuring the confidentiality of personal information. It is analyzed the views diversity of investigators, prosecutors, judges and lawyers on the algorithm of application of ensuring the personal data confidentiality, on the issue of storage of resolutions (decisions) on the application of this security measure in criminal proceedings.

The practice of conducting procedural actions in court with persons whose personal data have been changed is studied separately. The peculiarities of interrogation, identification with protected participants of criminal proceedings in the mode of videoconference and in a closed court session are studied. Previous attempts to solve this problem by developing a Model Instruction on conducting court proceedings with witnesses, victims and other participants in criminal proceedings, in respect of whom security measures have been taken, are considered.

According to the analysis results of the domestic legislation on security of participants in criminal proceedings and identification of gaps, after conducting a survey of current investigators, prosecutors, judges and lawyers, the generalization of modern practice of criminal proceedings with the participation of protected persons is made.

The purpose of this research is to formulate proposals for a unified and mandatory for all participants in criminal proceedings procedure for working with persons whose personal data are changed for security purposes at all stages of criminal proceedings.

The expediency of enshrining at the bylaw level in a separate normative legal act an algorithm for carrying out procedural actions in court with participants in criminal proceedings, which would meet the

requirements of current legislation, including the provisions of the Data Summary constituting a state secret, is substantiated.

Keywords: security measures; ensuring the confidentiality of personal information; changed personal data; procedural actions in court; participants in criminal proceedings; investigator; prosecutor; judge; court secretary; algorithm.

Рекомендоване цитування: Тализіна Я. О., Тітко І. А. Забезпечення конфіденційності відомостей про особу, яка бере участь у кримінальному провадженні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 153. С. 104–118. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.153.226520>.

Suggested Citation: Talyzina, Ya.O., Titko, I.A. (2021). Zabezpechennia konfidentsiinosti vidomostei pro osobu, yaka bere uchast u kryminalnomu provadzhenni: okremi problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Ensuring the confidentiality of information about a person involved in criminal proceedings: selected issues and solutions]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 153, 104–118*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.153.226520> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 11.03.2021 р.